

Хромова Ірина

Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-2173-7071

СТУДІ З СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ НУМІЗМАТИКИ В УКРАЇНІ: ТРАДИЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

THE MEDIEVAL NUMISMATICS STUDYING IN UKRAINE: TRADITIONS, CHALLENGES AND PROSPECTS

Нумізматики – одна з найбільш актуальних історичних дисциплін в Україні. Напрямок середньовічної нумізматики охоплює значні наукові напрацювання і вже неодноразово ставав предметом історіографічних досліджень, зокрема В. Коцура³⁶, Н. Турмис³⁷, І. Хромової³⁸ та ін., тому до огляду включено нумізматичні напрацювання останніх років. Сучасні нумізматичні центри функціонують переважно на базі вищих навчальних закладів, котрі мають багату історію та традиції викладання нумізматики як навчальної дисципліни і формування нумізматичних добірок. Їхнім вивченням займались також О. Ковріжних³⁹, О. Целуйко, Р. Шуст⁴⁰ та ін.⁴¹. Власне, актуальність нумізматичних студій також підтверджують захисти академічних кваліфікаційних робіт, які окремо дослідила автор доповіді⁴².

В останні роки у колі інтересів дослідників перебувають такі традиційні питання, як: історія грошового обігу, якій, серед інших, присвячені статті Г. Козубовського⁴³, О. Погорільця⁴⁴, А. Шостопаля⁴⁵; виробництво монет на території України у період середньовіччя⁴⁶; монети як джерело для студій з

---

³⁶ Коцур В.П. Актуальні напрямки та організаційні засади сучасних досліджень середньовічної нумізматики в Україні. *Наукові записки з української історії*: Збірник наукових статей. Вип. 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 6–8.

³⁷ Турмис Н.В. Історіографія нумізматики України періоду середньовіччя [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06; Львів: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 2005. 18 с.

³⁸ Хромова І. До новітньої історіографії історії монетного карбування у Подніпров'ї у XIV–XV ст. Історіографічні дослідження в Україні. Київ, 2017. Вип. 27. С. 225–247.

³⁹ Ковріжних О.С. Нумізматична наука в Харківському університеті (XIX – початок XX ст.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06; Дніпропетровськ: Дніпропетровськ Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2012. 19 с.

⁴⁰ Шуст Р. Нумізматична наука у Львівському університеті (кінець XVIII–XIX ст.). Львів: місто–суспільство–культура. Львів, 1999. Т. 3: *Збірник наукових праць* (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск). С. 249–257; Шуст Р., Целуйко О. Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання та перспективи подальшого дослідження. Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету): колективна монографія / за редакцією Леоніда Зашкільняка та Павла Серженги. Львів, 2015. С. 141–153.

⁴¹ Хромова І. Нумізматики у вищих навчальних закладах України. Історія становлення навчальної дисципліни. *Історіографічні дослідження в Україні*: зб. наук. пр. Вип. 30. Київ, 2019, С. 362–385.

⁴² Хромова І. Нумізматичні студії в Україні. Академічний вимір. *Історіографічні дослідження в Україні*: зб. наук. пр. Вип. 29. Київ, 2018. С. 272–292.

⁴³ Козубовський Г.А. Про грошовий обіг на галицько-волинських землях у першій половині XIV ст. *Український історичний журнал*. № 1. Київ, 2016. С. 38.

⁴⁴ Погорілець О.Г. “Подільський півгрошник”: до історії грошового обігу на Поділлі. Анотований бібліографічний покажчик. *Вісник Державного архіву Хмельницької області „Подільська старовина”*. Хмельницький, 2017. Вип. 1 (1). С. 235–240.

⁴⁵ Шостопал А. Роль і місце руських грошників у грошовому обігу Середнього Подніпров'я в XIV–XV століттях. *Львівські нумізматичні записки*. № 14–15, Львів, 2017–2018. С. 19–23.

⁴⁶ Особливо відмітимо: Козубовський Г.А. До хронології карбування монет Володимира Ольгердовича (1362–1394). *Археологія*. № 4. Київ, 2016. С. 27–41; Погорілець О. Смотровий монетний двор Подольської землі князей Кориатовичей (вторая половина XIV в.). *Третья Навуковья Читання пам'яті професора Валянціна Навумавіча Рабцівича*. Тезиси докладаю. Мінск: БДУ, 2018. С. 32–34; Погорілець О.Г. Дослідження карбування монети Подільської землі князями Кориатовичами (II пол. XIV ст.): сучасний стан та перспективи. *Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції*: 17–18 листоп. 2017 р. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 244–249; Саввов Р. Метрологічні характеристики монет Володимира Ольгердовича. *Львівські нумізматичні записки*. № 14–15, 2017–2018. С. 5–10.

політичної та економічної історії⁴⁷ (тут окремо відзначимо вивчення торговельних шляхів Г. Козубовським⁴⁸ та К. Хромовим⁴⁹); грошова лічба⁵⁰, теорія та методологія нумізматики, історіографія середньовічної нумізматики і, звісно ж, введення до наукового обігу нумізматичного матеріалу, а також публікації, присвячені оглядам скарбів та історії їх збереження в музейних збірках⁵¹ тощо.

Перебуваючи в активному науковому просторі, нумізматики опинилися перед низкою викликів часу. Насамперед це адаптація дисципліни до технологічної та інформаційної складової, що також стає окремою темою досліджень В. Орлика⁵², О. Швеця⁵³ та автора доповіді⁵⁴. Нагальною залишається потреба організації роботи з джерельною базою, а саме верифікація, атрибуція, каталогізація та топографування нумізматичних знахідок⁵⁵. Незважаючи на те, що нині нумізмати отримали доступ до новітніх технологічних засобів, чим якісно розширили дослідницькі можливості, досі активно триває вивчення письмових пам'яток⁵⁶. Проте варто відзначити, що особливостями джерельної бази нумізматики останніх років стало активне використання інформації з мережі Інтернет. Відтак є потреба виокремлення та вивчення ролі такого типу матеріалів (фото, монет тощо), оскільки ця тема досі викликає дискусії.

Публікації матеріалів про нові знахідки монет є однією з найбільш популярних тем серед сучасних нумізматів-медієвістів. Подібні дослідження мають всі перспективи для відкриття нових фактів з історії розвитку місцевої монетної справи і грошового обігу. Це засвідчують, зокрема, розвідки Л. Булави⁵⁷, К. Хромова⁵⁸, І. Старенького⁵⁹ та ін. з питань джучидського

⁴⁷ Kostiantyn Khromov, Iryna Khromova. Coinage Genesis in the Context of the Political Autonomy on the Lithuanian-Horde Border Lands (the Second Half of the 14th – the First Half of the 15th Century). *Ukraina Lithuanica*. Т. 5. Київ, 2019. С. 1–14.

⁴⁸ Козубовський Г. А. Дані нумізматики про торговельні шляхи в Україні в середині XIV ст. *Археологія*. № 3. Київ, 2012. С. 75–82.

⁴⁹ Хромов К. Блукуючі шляхами «Via Tatarica» (проблеми визначення торговельних шляхів джучидської доби на теренах сучасної України). *Український нумізматичний щорічник*. Київ, 2019. Вип. 3. С. 53–66.

⁵⁰ Погорілець О. Рахункові одиниці Подільської землі та Галицької Русі: «подільська копа» та «руська копа» (II пол. XIV–XV ст.) – щодо питання про виникнення та монетне наповнення. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки. *Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції*, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 48–49.

⁵¹ Зразюк З. О. З історії нумізматики колекції Церковно-Археологічного музею при Київській духовній академії. *Український нумізматичний щорічник*. 2017. Вип. 1. С. 132–142; Зразюк З. О. Сім скарбів із колекції мінц-кабінету київського університету Св. Володимира. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Київ, 2015. Ч. 26–27. С. 349–356.

⁵² Орлик В. М. Інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматиці дослідженнях (на прикладі монет держав хрестоносців). *Тези доповідей конференції з міжнародною участю* [«Архівознавчі та джерелознавчі галузі знань: проблеми взаємодії на сучасному етапі»] (Київ, 14 березня 2013 р.). Київ, 2013. С. 129–133.

⁵³ Швець О. Використання інформаційних ресурсів у нумізматиці дослідженнях. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки. *Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції*, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 15–18.

⁵⁴ Хромов І. Нумізматики в музейних інтернет-ресурсах України. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ, 2013. С. 203–207.

⁵⁵ Див.: Івакін Г., Козубовський Г. Нумізматики знахідки XIV–XV ст. з розкопок Михайлівського Золотоверхого собору. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 50; Орлик В. Знахідки на Волині монет банату Северин із символікою Тевтонського ордену. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 46–47; Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). *Український нумізматичний щорічник*. 2017. № 1. С. 37; Старенький І., Хромов І. Нумізматики знахідки з археологічних досліджень на території Кам'янець-Подільського 2017 р. *Український історичний збірник*. Київ, 2019. Вип. 21. С. 250–260.

⁵⁶ Козубовський Г. А. Грошові одиниці з "Уривків Бенешевича з історії руської церкви XIV ст.". *Український історичний журнал*. Київ, 2014. № 5. С. 126; Козубовський Г. Про празькі гроші з хроніки М. Стрийковського. *Український історичний журнал*. № 6. Київ, 2019. С. 188.

⁵⁷ Булава Л. М. Невеликий комплекс джучидських дангів 1370-х років. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 38–40; Булава Л. М., Шевчук О. О. Знахідки монет Золотої Орди 60–70-х років XIV ст. на Полтавщині.

карбування на українських землях. Зважаючи на поданий короткий огляд літератури останніх років, перспективними напрямками середньовічної нумізматики є як узагальнюючі, так і вузькопредметні дослідження; активна публікація матеріалів стаціонарних археологічних розкопок, що дає можливість чіткої верифікації та топографування нумізматичних джерел; методологія та методика нумізматичних досліджень з урахуванням тенденцій до діджиталізації науки в цілому.

Література

1. Булава Л. М. Невеликий комплекс джучидських дангів 1370-х років. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 38–40.
2. Булава Л. М., Шевчук О. О. Знахідки монет Золотої Орди 60 – 70-х років XIV ст. на Полтавщині. *Старожитності Лівобережного Подніпров'я*. 2017: збірник наукових праць. Пам'яті М.Я. Рудинського (1887 – 1958). Київ, 2017. С. 142–149.
3. Зразюк З. О. З історії нумізматичної колекції Церковно-Археологічного музею при Київській духовній академії. *Український нумізматичний щорічник*. 2017. Вип. 1. С. 132–142.
4. Зразюк З. О. Сім скарбів із колекції мінц-кабінету київського університету Св. Володимира. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ, 2015. Ч. 26–27. С. 349–356.
5. Івакін Г., Козубовський Г. Нумізматичні знахідки XIV–XV ст. з розкопок Михайлівського Золотоверхого собору. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 50.
6. Ковріжних О. С. Нумізматична наука в Харківському університеті (XIX – початок ХХ ст.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06; Дніпропетровськ: Дніпропетровськ Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2012. 19 с.
7. Козубовський Г. А. Грошові одиниці з «Уривків Бенешевича з історії руської церкви XIV ст.». *Український історичний журнал*. Київ, 2014. № 5. С. 126.
8. Козубовський Г. А. Дані нумізматики про торгівельні шляхи в Україні в середині XIV ст. *Археологія*. № 3. Київ, 2012. С. 75–82.

Старожитності Лівобережного Подніпров'я. 2017: збірник наукових праць. Пам'яті М.Я. Рудинського (1887–1958). Київ, 2017. С. 142–149.

⁵⁸ Хромов К. Находки восточных монет в среднем течении реки Трубезь (Борщев – Пристромы – Волчков). *Нумизматика Золотой Орды*, № 5. Казань, 2015. С. 48–54; Хромов К. Новый тип медных монет с трехной тамгой, чеканенных на монетном дворе "Орда" в Нижнеднепровском регионе. Киев, 2017. Режим доступа: <https://www.academia.edu/35369000>.

⁵⁹ Старенький І., Хромова І. Знахідка "київського" наслідування дангу Джанібєка з Кам'янця-Подільського. *Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики*. Зб. наук. праць. Київ, 2019. Число 29–30. С. 210–212.

9. Козубовський Г. А. До хронології карбування монет Володимира Ольгердовича (1362–1394). *Археологія*. № 4. Київ, 2016. С. 27–41.
10. Козубовський Г. А. Про грошовий обіг на галицько-волинських землях у першій половині XIV ст. *Український історичний журнал*. № 1. Київ, 2016. С. 38.
11. Козубовський Г. Про празькі гроші з хроніки М.Стрийковського. *Український історичний журнал*. № 6. Київ, 2019. С. 188.
12. Коцур В.П. Актуальні напрямки та організаційні засади сучасних досліджень середньовічної нумізматики в Україні. *Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей*. Вип. 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 6–8.
13. Орлик В. Знахідки на Волині монет банату Северин із символікою Тевтонського ордену. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 46–47.
14. Орлик В. М. Інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматичних дослідженнях (на прикладі монет держав хрестоносців). *Тези доповідей конференції з міжнародною участю [«Архівознавчі та джерелознавчі галузі знань: проблеми взаємодії на сучасному етапі»]* (Київ, 14 березня 2013 р.). Київ, 2013. С. 129–133.
15. Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). *Український нумізматичний щорічник*. 2017. № 1. С. 37.
16. Погорілець О. Рахункові одиниці Подільської землі та Галицької Русі: «подільська копа» та «руська копа» (II пол. XIV–XV ст.) – щодо питання про виникнення та монетне наповнення. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 48–49.
17. Погорілець О. Смотричский монетный двор Подольской земли князей Кориатовичей (вторая половина XIV в.). *Трэція Навуковыя Чытанні памяці прафесара Валянціна Навумавіча Рабіцэвіча*. Тэзісы дакладаў. Мінск: БДУ, 2018. С. 32–34.
18. Погорілець О. Г. «Подільський півгрошик»: до історії грошового обігу на Поділлі. Анотований бібліографічний покажчик. *Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина»*. Хмельницький, 2017. Вип. 1 (1). С. 235–240.
19. Погорілець О. Г. Дослідження карбування монети Подільської землі князями Кориатовичами (II пол. XIV ст.): сучасний стан та перспективи. *Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції* : 17–18 листоп. 2017 р. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 244–249.

20. Саввов Р. Метрологічні характеристики монет Володимира Ольгердовича. *Львівські нумізматычні записки*. № 14–15, 2017–2018. С. 5–10
21. Старенький І., Хромова І. Знахідка «київського» наслідування дангу Джанібєка з Кам'янця-Подільського. *Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики*. Зб. наук. праць. Київ, 2019. Число 29–30. С. 210–212.
22. Старенький І., Хромова І. Нумізматычні знахідки з археологічних досліджень на території Кам'янця-Подільського 2017 р. *Український історичний збірник*. Київ, 2019. Вип. 21. С. 250–260.
23. Турмис Н. В. Історіографія нумізматики України періоду середньовіччя [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06; Львів: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 2005. 18 с
24. Хромов К. Блукаючи шляхами «Via Tatarica» (проблеми визначення торгових шляхів джучидської доби на теренах сучасної України). *Український нумізматычний щорічник*. Київ, 2019. Вип. 3. С. 53–66.
25. Хромов К. Находки восточных монет в среднем течении реки Трубеж (Борщев – Пристромы – Волчков). *Нумизматика Золотой Орды*. № 5. Казань, 2015. С. 48–54.
26. Хромов К. Новый тип медных монет с трехногой тамгой, чеканенных на монетном дворе «Орда» в Нижнеднепровском регионе. Киев, 2017. Режим доступу: <https://www.academia.edu/35369000>.
27. Хромова І. До новітньої історіографії історії монетного карбування у Подніпров'ї у XIV–XV ст. *Історіографічні дослідження в Україні*. Київ, 2017. Вип. 27. С. 225–247.
28. Хромова І. Нумізматыка в музейних інтернет-ресурсах України. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ, 2013. С. 203–207.
29. Хромова І. Нумізматыка у вищих навчальних закладах України. Історія становлення навчальної дисципліни. *Історіографічні дослідження в Україні* : зб. наук. пр. Вип. 30. Київ, 2019, С. 362–385.
30. Хромова І. Нумізматычні студії в Україні. Академічний вимір. *Історіографічні дослідження в Україні*: зб. наук. пр. Вип. 29. Київ, 2018. С. 272–292.
31. Швець О. Використання інформаційних ресурсів в нумізматычних дослідженнях. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький. С. 15–18.
32. Шостопал А. Роль і місце руських грошків у грошовому обігу Середнього Подніпров'я в XIV–XV століттях. *Львівські нумізматычні записки*. № 14–15, Львів, 2017–2018. С. 19–23.

33. Шуст Р. Нумізматична наука у Львівському університеті (кінець XVIII–XIX ст.). *Львів: місто–суспільство–культура*. Львів, 1999. Т. 3: Збірник наукових праць (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск). С. 249–257.
34. Шуст Р., Целуйко О. Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання та перспективи подальшого дослідження. Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету): колективна монографія / за редакцією Леоніда Зашкільняка та Павла Серженги. Львів, 2015. С. 141–153.
35. Kostiantyn Khromov, Iryna Khromova. Coinage Genesis in the Context of the Political Autonomy on the Lithuanian-Horde Border Lands (the Second Half of the 14th – the First Half of the 15th Century). *Ukraina Lithuanica*. Т. 5. Київ, 2019. С. 1–14.